

A nemzetközi mobilitás és biztonság turisztikai vonatkozásai

A mobilitás az ember, mondhatnánk az emberiség, de talán mondhatnánk úgy is, hogy az élőlények egyik alapvető tevékenysége, sőt kijelenthetjük, hogy a létfenntartás egyik elengedhetetlen módja. Globalizálódó világunkban viszont megváltoztak a nagyságrendek, a trendek és így a viszonyrendszerek is, ezért célszerű megvizsgálni a mobilitás változásait, illetve a biztonság egyes aspektusait és ezek kölcsönhatásait annak érdekében, hogy a mobilitás és annak egyes szegmensei kezelhetők legyenek, illetve hogy a biztonság objektív és szubjektív oldala egyaránt magasabb szintű lehessen (vagy legalább ne csökkenjen).

1. A mobilitás fogalmai

A 21. század eleji, illetve a harmadik évezred második évtizedének eseményei új megvilágításba helyezték a biztonság és a mobilitás, illetve a migráció fogalomkörét, főleg Európában.¹ Számtalan kifejezést használ ebben a témakörben a köznyelv és a média, a politika, de sokszor helytelenül, ezért is szükséges a fogalmak egyértelmű rögzítése.

A mobilitás értelmezése szinte evidens, így az értelmező szótárak (EÖRY 2007, 1098.) szűkszavúan csak annyit említenek, hogy mozgó, elmozdítható, illetve könnyen mozgó (személy). A biztonság meghatározása már bonyolultabbnak tűnik. Mindenesetre a (köz)biztonsághoz való jog állampolgári jogként definiálható (GÖNCZÖL 1999, 10.). Ez azért is indokolt, mert a biztonság az emberi lét egyik alapszükséglete. Ennek része a közbiztonság, amelynek kielégítése nélkül normális élet elképzelhetetlen, ezért is fogalmazza meg az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata,² hogy „mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra...”.

A biztonságot fenyegető veszélyek – ezek fajtái, intenzitásuk, erősségük – térben és időben jelentős mértékben változnak, nemkülönben ezek szubjektívalódott érzetei. Az e veszélyek elhárításában részt vevő intézmények, módszerek, eljárások, intézkedések kiválasztása a mindenkor konkrét helyzethez kell, hogy igazodjon a komplexitás szem előtt tartásával. „A biztonság alapvető egyéni, nemzeti és közösségi (szövetségi) érték, olyan állapot vagy helyzet, amely a fenyegetések és a veszélyek tudatosan (hallgatólagosan) elfogadott, elviselt szintjén valósul meg. Alapját a külső fenyegetettségtől való megbízható védelem, a (védendő

¹ A hazánkban kialakult irreguláris migrációs válsághelyzet kezeléséhez lásd Kovács 2017a.

² 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről 5. cikk.

vagy védelmi) rendszer belső stabilitása, rendezettsége képezi. A biztonság nem lehet állami vagy hatósági monopólium, hanem »immateriális társadalmi (össz)termék«, amely érdek-közelítés útján, egyeztetett cselekvés, tudatos kooperáció útján jön létre” (BEREGNYEI 2008, 75–76.).

Hogyan is kapcsolódik a mobilitás és a biztonság egymáshoz és a turizmushoz? Ennek megértéséhez az ember pszichéjét és a jól ismert Maslow-féle szükségletpiramist kell megvizsgálnunk.

Maslow szükséglet-hierarchiája szerint a szükségletek a társadalmi-lakossági igények mindazon termékek, szolgáltatások és tevékenységek iránt, amelyek a társadalmi-emberi lét fenntartásához, a társadalomban élő egyén létezéséhez szükségesek. A szükséglet hiányérzet, amely motiválja a hiányérzet megszüntetésére irányuló tudatos törekvést, és szándékolt cselekvést vált ki. Vagyis: „Minden tett és állapot »eredője« a szükségletek” (MASLOW 1943, 370.).

A mobilizáció – a szükséglet megközelítéséből – tehát nem más, mint az ember mozgása a térben annak érdekében, hogy szükségletei minél nagyobb mértékben kielégülhessenek. A mobilizációt az idő dimenzióján vizsgálva alapvetően két részre bonthatjuk. Egyrészt a rövid távú mobilizációra, amelynek egyik legegyszerűbb példája maga a turizmus. Ennek fogalmát, fajtáit jelen jegyzet korábbi fejezetei már taglalták, így erre külön nem térünk ki.³ Másrészt a hosszú (idő)távú mobilizáció nem más, mint a migráció. Ez utóbbi vonatkozásában számos pontatlan, téves kifejezés terjedt el, illetve ferdítés, félreértelmezés forog közszájon, így ildomos ennek kicsit részletesebb kifejtése.

A migráció lényegét tekintve elsősorban a biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett tartós helyváltoztatás,⁴ amely más, érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti vagy éppen segítheti is.⁵

Ahhoz azonban, hogy egy vándorlási folyamat elinduljon, valamilyen direkt kiváltó ok, motivációs tényező meglétére is szükség van. Ez gyakorlatilag bármi lehet, természeti katasztrófa vagy a gazdasági életkörülmények megváltozása éppúgy, mint társadalmi vagy politikai krízis. Ezt azért kell tisztázni, mert a migránsok helyzetének megértését jobban elősegítheti, ha tudjuk, milyen okból és milyen körülmények között hagyták el lakóhelyüket, mert ebből arra is tudunk következtetni, hogy esetleg vissza tudnak-e, vagy vissza akarnak-e térni oda. Mindezen körülmények az érintett személyek minősítését is befolyásolják. A tudományos közélet a migrációt befolyásoló tényezőket a *push-pull* modell (TEKE 2006) segítségével jeleníti meg.

A migráción belül megkülönböztethetünk szinte számtalan megfogalmazást az érintett személyekre vonatkozóan.⁶ A legáltalánosabb az úgynevezett migráns kifejezés,⁷ amely egyben gyűjtőfogalom a migrációban érintett személyeket érintően, ugyanis mindenki

³ Lásd e kiadvány 1., 10. és 11. fejezetében.

⁴ A szerző alkotta megfogalmazás.

⁵ Lásd RITECZ György: *Migráció hatásmechanizmusai*. In RÉDEI 2006, 71–88.

⁶ Tudományáganként, országonként is eltérhet, illetve az idők során újak is születnek.

⁷ Érdekes megfigyelni, hogy a sokak által használt Google fordítóprogram a *migrant* angol kifejezést még „vándorló”-ként fordítja, de amint többes számban használjuk, a *migrants* alakot már a „bevándorló”-nak felelteti meg, pedig a két magyar kifejezés között óriási a különbség. Ezért is tartjuk fontosnak az egyes kifejezések pontos meghatározását.

idetartozik, aki a migráció alanya vagy a későbbiekben kifejtett valamennyi fogalom alá tartozó személy a legálistól az irregulárisig, a menekülttől a gazdasági migránsig. Helytelenül a legtöbb esetben ezt a gyűjtőfogalmat használjuk az egyes speciális területekre is. Ez olyan, mintha az almára és a cseresznyére is csak a gyümölcs meghatározást használnánk, pedig eltérő tulajdonságok jellemzik őket. Célszerű az adott csoportra a megfelelő kifejezést használni azért is, mert teljesen eltérő sajátosságok jellemezhetik őket, illetve a rájuk vonatkozó jogszabályok is teljesen különbözők.⁸

A legnagyobb embertömeget magában foglaló, mégis kevésbé használt fogalom a *legális migráns*,⁹ aki a honi és a célország/terület¹⁰ (valamint – amennyiben érintett – a „tranzit-ország”, illetve a nemzetközi közösség) jogi szabályait betartva, önkéntesen lakhelyet változtat, amelynek során a korábbtól eltérő másik állam (vagy térség) területén választja meg az állandó tartózkodási, vagyis a lakhelyét.

A más kategóriába sorolható a *menekült (refugee)*, „aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldöztetéstől való félelmében nem akar oda visszatérni”.¹¹ Ezen fogalomhoz még számos kifejezés kapcsolódik, amelyek elterjedtek a médiában és a közbeszédben, ezekre is ki kell térnünk. Ezek közül az első a *menedékkérő (asylum seeker)* – menekültkérelmet benyújtó: azok, akik nemzetközi védelemre vonatkozó igényüket benyújtották, és akiknek menekültstátuszáról még nem született hivatalos döntés, függetlenül attól, hogy mikor nyújtották be.¹² Tehát menekültnek a konvenció által elismert (státuszt kapott) menekültet nevezhetjük, ezért is nevezik néha „konvenciók menekültnek” az ebbe a csoportba tartozókat.¹³

Ezen kategória bizonyos értelemben vett alcsoportját képezi a *menedékes*¹⁴ vagy *oltalmazott, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén súlyos sérelem érné, és nem tudja vagy – az e veszélytől való félelmében – nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni*.¹⁵ Az angol szövegekben erre a *temporary protection* kifejezés szerepel, amely egyaránt fordítható ideiglenes, illetve átmeneti védelemként is.

⁸ Lásd 10. és 11. fejezet, illetve HAUZINGER 2016.

⁹ A szerző alkotta megfogalmazás. Jelen esetben nem a demográfia és a szociológiatudomány, hanem a rendszertudomány szempontjai érvényesültek.

¹⁰ Ha nem nemzetközi, hanem országon belüli migrációról beszélünk.

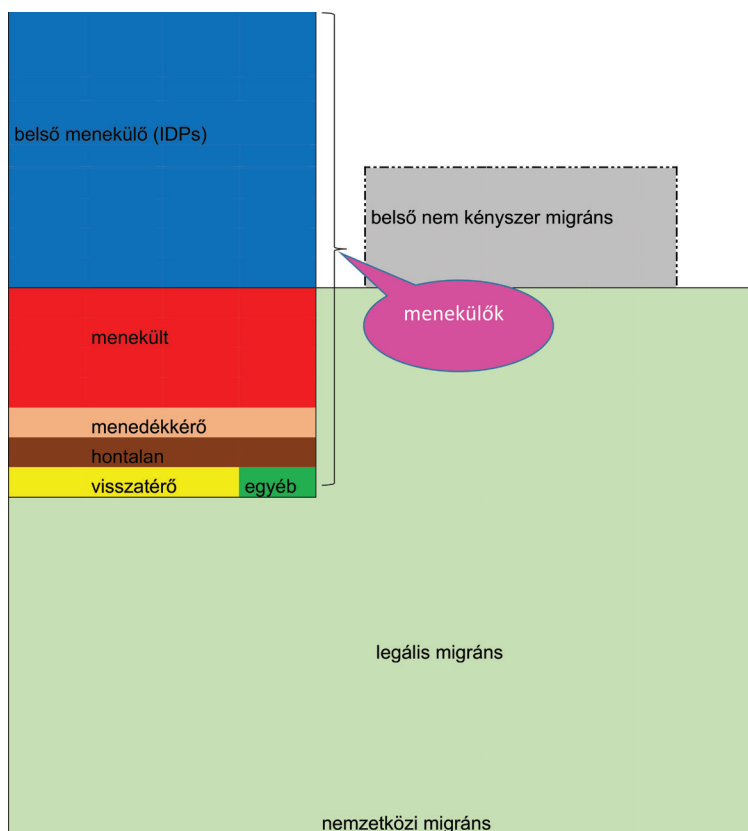
¹¹ A genfi egyezmény I. A cikkelye szerint.

¹² Az UNHCR megfogalmazása a szerző fordításában.

¹³ A második világháború befejezését követően 1945-ben hazánk államhatárain is rengeteg menekült bukkant fel. Az eseményeket lásd FÓRISZ 2014a, 2014b, 2015.

¹⁴ Egyes helyeken „befogadottként” említik.

¹⁵ 2007. évi LXXX. törvény a menedéjjogról 12. § 1. bekezdés.

1. ábra

Migránsok fogalmi rendszere

Forrás: a szerző szerkesztése¹⁶

Meg kell jegyezni, hogy a menekültek és a menedékesek az államhatár átlépése során még irreguláris migránsnak is minősülhetnek, amennyiben jogellenesen lépik át az államhatárt, mivel csak az eljáró hatóságok intézkedései, illetve döntése nyomán kapják meg a státuszt, amely alapján lehetnek menekültek, menedékesek, illetve természetesen a legális migránsok is kérhetik a hatóságok védelmét (GÖRBE 2013).

Az államhatárok átlépése is egy másik kifejezést indukál, így beszélhetünk *nemzetközi migránsról* (*international migrants*), aki átlépett legalább egy államhatárt a migrálása közben, és beszélhetünk úgynevezett *belső menekülőről* (*internally displaced persons – IDPs*), aki a származási országán belül igyekszik menedéket találni természeti vagy társadalmi katasztrófák elől.¹⁷ A félreértések elkerülése végett célszerű a *belső migránst*

¹⁶ Az arányok igyekeznek igazodni a 2015. évi globális (ENSZ-) adatokhoz.

¹⁷ Az UNHCR ezt részletesebben – nyolc sorban – taglalja.

is definiálni: *aki a származási országán, illetve a tartós tartózkodási helye szerinti országban belül változtat tartósan lakóhelyet*, ez lehet kényszeren (IDPs) vagy saját szándékon alapuló (nem kényszerből). A belső migráns kifejezést célszerűbb a saját döntésen alapuló (nem kényszerből történő) migrációra használni azért is, mert az IDPs már nemzetközileg is elismert és használt fogalom.

*Visszatérőknek (returned) tekinthetők azok az egykori menekültek és IDP-k, akik visszatértek a származási országukba, illetve lakhelyükre (szokásos tartózkodási helyükre) spontán vagy szervezett formában, de még nem teljesen integrálódtak, és még élvezik az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR) segítségét, támogató tevékenységét.*¹⁸

Közismert fogalom a *hontalan (stateless person)*, ezt nem szabad összekeverni a menekülttel. A hontalan nem esik a genfi egyezmény oltalma alá, nem rendelkezik semelyik állam állampolgárságával, hazáját általában nem üldöztetés miatt hagyta el. Az „*egyéb*” kategóriába tartoznak azok a személyek, akik nem esnek közvetlenül a fenti csoportok valamelyikébe, de akikre kiterjed az UNHCR védelme és/vagy segítő tevékenysége humanitárius vagy egyéb különleges indokok alapján.¹⁹

Mindenképpen szükségesnek tartjuk még egy új definíció bevezetését, mert e (másik) gyűjtőfogalom hiánya sok esetben okoz félreértéseket. Sokszor használják a *migráns* vagy a *bevándorló* kifejezést helytelenül a fentebb ismertetett fogalmak gyűjtőneveként. Ezért javaslom a *menekülő*²⁰ kifejezés használatát, amely magában foglalja a menekülteket, de azokat is, akik menekülni kényszerültek, és már benyújtották menedék iránti kérelmüket, de azt még nem bírálták el (menedékkérők), s ugyancsak e fogalomkörbe tartoznak azok, akik menekülni kényszerültek, de az országuk (származási vagy tartózkodási) határain belül keresnek menedéket (belső menekülők – IDPs), illetve a hontalanok, akik az ENSZ védelmét/segítségét élvezik, továbbá a visszatérő menekültek és/vagy belső menekülők, akiknek még nem fejeződött be a visszaintegrálása, valamint az UNHCR „*egyéb*” kategóriájába sorolt személyek. Az UNHCR megfogalmazása szerint: *forcibly displaced – menekülni kényszerülő vagy kényszermenekülő*, az egyszerűbb szóhasználat végett azonban javasoljuk magyarban a *menekülő* kifejezés alkalmazását. Vagyis: *a lakhelyét kényszerűen elhagyó, fegyveres konfliktus, üldöztetés, erőszakos összecsapások vagy az emberi jogok megsértése, vagy más külső (humán vagy természeti) kényszer miatt elhagyó, menedéket kereső ember*. Tekintettel arra, hogy az adott személy külső veszély miatt menekül, célszerű, ha egyszerűen a *menekülő* kifejezést használjuk a fent már definiált kategóriák együttes megnevezéseként.

A legális migrációnak ellentétpárja is van: az *illegális migráció*,²¹ amikor a migráns jogszabályokba ütköző módon kívánja tartós tartózkodási helyét (lakhelyét) egyik országból a másikba áthelyezni. Az utóbbi időben egyre többen²² használják a legális-illegális fogalom-pár helyett a *reguláris-irreguláris* megkülönböztetést. Lényegében irreguláris migrációnak

¹⁸ Az UNHCR *returned refugees* és *returned IDPs* definícióinak felhasználásával a szerző által alkotott fogalom.

¹⁹ Az UNHCR *others of concern* definíciójának felhasználásával a szerző alkotta fogalom.

²⁰ A szerző által adott meghatározás.

²¹ A szerző alkotta megfogalmazás.

²² Például HAUZINGER–HEGEDÜS–KLENNER 2014, 17–18. vagy a CLANDESTINO Kutatási Projekt. Elérhető: http://irregular-migration.net/typo3_upload/groups/31/4.Background_Information/4.3.Policy_Briefs_NATIONAL/Hungary_PolicyBrief_Clandestino_Nov09_2_hu.pdf (A letöltés ideje: 2016. 07. 03.)

számít, amikor a származási, a transzfer- és a fogadó ország szabályozási normáitól eltér a nemzetközi vándorlás (KAROLINY–MOHAY é. n.), vagyis az illegális migráció szinonimájaként értelmezhető. Az *illegális* jelzővel szemben megfogalmazott kritika lényege, hogy egy emberi lény semmilyen körülmények közt nem lehet „törvényen kívüli”. A cselekmény (az államhatáron való áttűnés vagy a tartózkodás)²³ lehet illegális, de maga a személy nem, így illegális migrációról beszélhetünk ugyan, amely azonos az irreguláris migrációval, de az alanya csak *irreguláris migráns* lehet. A legális és illegális migráció keveredését láthattuk 1947–1948-ban is a Csehszlovákiából menekülő magyarok esetében (FÓRIZS 2014b, 2015). A kérdést rendészeti oldaláról megközelítve Kui László a migrációt az illegális migrációtól a határátlépés és a célországba történő eljutás módja alapján határolja el (KUI 2017).

A *bevándorló* kifejezés természetsszerűleg a célország megközelítéséből értendő, így azon migránsokat tekinthetjük idetartozónak, *akik migrációjuk során tartósan*²⁴ *az adott (nem származási) országban kívánnak „életvitelszerűen” tartózkodni*. Problematisztikus lehet, hogy a bevándorlók gyerekei (ha nem kapják meg az ország állampolgárságát) bevándorlónak számítanak, noha már az adott ország területén születtek. A másik lehetőség, hogy a külföldön születetteket²⁵ tekintjük egy ország lakosságából bevándorlónak tekintet nélkül arra, hogy mi a jelenlegi jogi státuszuk. Ebben az esetben migránsnak számítanak az állampolgárságot szerzett külföldiek is, ugyanakkor idesorolódnak a hazai állampolgárok átmeneti külföldi tartózkodásuk alatt született gyerekeik is (KOVÁTS 2014). *Ha az egyik vagy mindkét szülő külföldön született, az adott személyt „migrációs háttérűnek” lehet tekinteni. Őket nevezzük másod- vagy harmadgenerációs bevándorlónak, migránsnak.* Értelemszerűen a bevándorlás ellentéte is létezik, ez a *kivándorlás*, amely csupán annyiban tér el tőle, hogy a származási ország szémszögéből közelíti meg a migrációt, viszont jelentős mértékben különböző érdekek és hatások jellemzik.

2. A mobilitás hatásai

Természetes módon a mobilitásnak, így ezen belül a migrációnak és a turizmusnak is nemcsak jó vagy csak rossz hatásai vannak, nem lehet tisztán fekete vagy fehér, ennél jóval árnyaltabb²⁶ a kép. Célszerű megvizsgálni a származási, a tranzit- és a célországra gyakorolt hatásokat, illetve magát a turistát és a migránst ért hatásokat is, de terjedelmi korlátok okán itt most csak a tranzitország²⁷ aspektusából vizsgáljuk, és azt is vázlatosan tesszük. Részletesebb információkat az érdeklődők Ritecz György *A migráció a XXI. század kezdetén* című könyvének (RITECZ 2017) *A migráció okai és hatása* című fejezetében találhatnak.

Szükséges hangsúlyozni, hogy jelen esetben kizárólag a nemzetközi mobilitást vizsgáljuk, így a belföldi turizmust és a belső migrációt nem tárgyaljuk.

²³ Hautzinger Zoltán az irregularitást mint állapotot vizsgálja. Lásd HAUZINGER 2016, 12–13.

²⁴ Ez országonként eltérő, általában három vagy öt, esetleg ennél is több évet jelent, míg az érintett személy állampolgárságért folyamodhat.

²⁵ A nemzetközi migrációs statisztikákban általában ez a használatos, vagyis mindazok, akik nem a származási országukban élnek életvitelszerűen.

²⁶ Még az „ötvennél” is több árnyalata létezik.

²⁷ Tekintettel hazánk tranzit jellegére.

2.1. Demográfiai hatás a tranzitorszámban

Tekintettel arra, hogy a tranzitorszámban mind a turista, mind a migráns általában csak néhány órát, de legfeljebb csak néhány napot tartózkodik, demográfiai hatásuk nem jelentkezik. Abban az esetben, ha a migráns mégis hosszabb időt (90 napnál hosszabb) tartózkodik az eredetileg tranzitországnak tekintett állam területén, akkor már a hatásmechanizmusa megegyezik a célországra gyakorolttal.

2.2. Gazdasági hatás a tranzitorszámban

A turisták gazdasági hatásai a tranzitorszámban is jelentkeznek, mivel az útjuk során itt is kell tankolniuk, étkezniük, esetleg megszállniuk, illetve más vásárlásaikkal, szolgáltatások igénybevételével állami bevételt generálnak, de munkahelyeket is teremtenek, illetve tartanak fenn.

A legális migránsok is teljesen hasonló képet mutatnak, mint a turisták a tranzitországot érintően.

Kevésbé ismert, hogy az irreguláris migránsok is a legálissal hasonló módon a tranzitorszámban a költséik folytán gazdasági előnyt jelenthetnek, bár rögtön meg kell jegyezni, hogy ennek negatív vetülete is van. Ugyanis az illegális migráció megakadályozása, visszaszorítása érdekében biztonsági szerveket kell fenntartani, működtetni, ezek jelentős költségvetési terhet jelenthetnek. Ahogyan az illegális migráció vagy akár a menekültkérelmet benyújtók esetében az elhelyezésük (őrizetük), ételmezésük, egészségügyi ellátásuk is az állami büdzsét terheli. Igaz, meg kell jegyezni, hogy ezen költségek jelentős részét adott esetben az ENSZ, illetve az Európai Unió támogatásai jelentős mértékben enyhíthetik.²⁸

A mobilitási lehetőségeket, illetve az egyes országok közötti gazdasági és jogi különbségeket is kihasználják egyesek, így a különböző termékek csempésze is érintheti akár a tranzitországot is, ami elsősorban a vám- és adóbevételek elmaradásában jelentkezik, de akár termékhamisítás is előfordulhat. Ezen tevékenység viszont általában kapcsolódik más bűncselekményekhez is, például ember-, kábítószer-csempészet, szervezett bűnözés, de erre a biztonsági alfejezetben térünk ki.

2.3. Biztonsági hatás a tranzitorszámban

Alapesetben a turisták biztonsági kockázatot nem jelentenek a tranzitorszámokra nézve. Ezzel együtt bizonyos esetekben azért ezzel is számolni kell. Egyrészt a közlekedés során közlekedési balesetekben realizálódhat e kihívás, amelyet adott esetben fokozhat a helyismeret hiánya, a helyi szabályok nem kellő mélységű ismerete, esetlegesen a közlekedési eszközök műszaki állapotának alacsony szintje is, vagy akár a járművezető elfáradása a hosszú út alatt. Természetszerűleg a hatás ellenirányban is működik, vagyis a turisták biztonságát is érinti az adott tranzitorszámban meglévő biztonsági környezet. Ez alatt értendő széles

²⁸ Lásd például www.belugyialapok.hu/ (A letöltés ideje: 2018. 09. 05.)

értelemben a jogbiztonságtól²⁹ a közlekedésbiztonságon keresztül a közbiztonsáig,³⁰ de ideértve akár az egészségbiztonság³¹ kérdéseit is. Ebből adódóan, ezen biztonsági aspektusokat, mondhatni a meglévő és várható kockázatokat felmérve kell a turistának megválasztania nemcsak a cél- és tranzitállamokat, de akár az útvonalat, járművet, útítársakat, az utazás módját és idejét is. Manapság már kevésbé jellemző, de előfordul, hogy (nemzetközi szervezett) bűnözők szívességből megkérnek, vagy fizetséget ajánlva rábeszélnek turistákat arra, hogy egy csomagot vigyenek el valamely másik államba. Ez nemritkán kábítószer vagy más illegális termék szállítását jelenti, éppen ezért a jó szándékú, racionálisan gondolkodó turista ilyen „szívességet” nem vállal el.

Az egyre nagyobb méreteket öltő nemzetközi turizmus kapcsán a határellenőrzés mind nagyobb kihívásokkal küzd. Ugyanis alapvető követelmény, hogy a jogkövető utasforgalmat nem szabadna akadályozni, sőt segíteni kellene, mivel az nemcsak gazdasági előnyöket jelent, de az emberek általános komfortérzetét és a hivatalos szervek intézkedéseinek általános megítélését is jelentősen befolyásolja. Szinte antagonisztikus módon ezzel egy időben a határellenőrzés során az ország köz- és nemzetbiztonságára veszélyes személyeket és tárgyakat ki kell szűrni.³² Ennek megfelelően a turistának az utazás biztonsága és akár a tranzit-, akár a célországban (de még a származásiban is) elvárt biztonsága érdekében ezen ellenőrzéseket kénytelen eltűrni. Viszont az egyre növekvő határforgalom adott esetben meghaladhatja a határellenőrzési kapacitást, amely esetben két lehetőség kínálkozik: vagy a forgalom torlódása, vagy az ellenőrzés színvonalának, hatékonyságának csökkentése (átkelés gyorsítása), ez viszont a biztonsági kockázatot növeli (ZSIGOVITS 2017).

A legális, jogkövető migránsnak általában nincs hatása a tranzitállam biztonságára, legfeljebb az átutazása során a közlekedést érintheti ilyen értelemben a mozgása, ahogy azt már a turisták vonatkozásában is említettük. Talán itt kell megemlíteni a részben turistának is tekinthető (családlátogatásra hazatérő), illetve a legális migránsok körébe tartozó, úgynevezett vendégmunkások időszaki átvonulását egyes tranzitországokon. Ezt főleg a nyári és téli szabadságolások előtt és után hazánk is megtapasztalja, amikor a Nyugat-Európában dolgozó és ott élő török és más balkáni államok (részben volt) polgárai járműveikkel keresztülmennek az országon, és a határátkelőhelyeken hosszú sorokat képeznek. Így ők a közlekedés biztonságára direkt módon is hatással vannak, de akár köztörvényes bűncselekmények áldozataivá is válhatnak,³³ vagy esetleg elkövetők is lehetnek. Ez utóbbi nem egy esetben vámjellegű bűncselekmények körébe tartozik, vagy akár kábítószer-csempészet is előfordulhat. Természetszerűleg (sajnos) a közegészségügyi jogsértések is előfordulnak (szemetelés), illetve a relatíve hosszú utazás és a nem minden esetben meglévő és/vagy nem teljes körű higiéniai körülmények folytán mind az utazókat érintően, mind a velük érintkezők vonatkozásában megjelenhetnek az egészségügyi és járványügyi kockázatok is.

Az irreguláris migránsok vonatkozásában szinte hatványozottabban jelentkezik a biztonság veszélyeztetése.³⁴ Maga az illegális migráció is jogszabályt sért, és annak ellenére, hogy

²⁹ Lásd a 10. és 11. fejezetben.

³⁰ Lásd az 5., 12., 13., 15., 16. fejezetben.

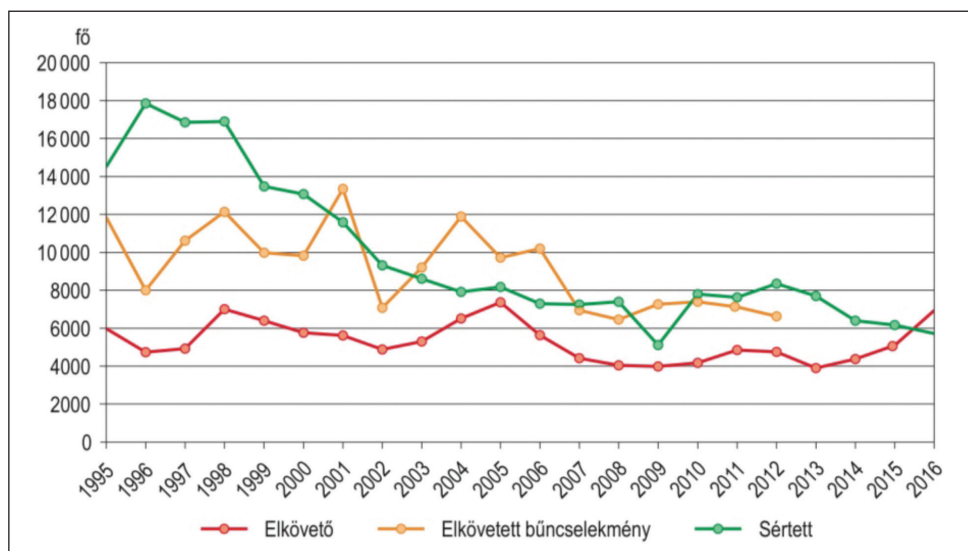
³¹ Lásd a 17. fejezetben.

³² 2016-ban csak a magyar határrendészet a külső határokon a SIS alapján 11 990 felfedést detektált.

³³ Egy időben gyakori volt az autópálya-pihenőkben a külföldiek kirablása, meglopása.

³⁴ „Magyarország 2012-es Nemzeti biztonsági stratégiájában a hazánkat érintő biztonsági fenyegetések, kockázatok tételes felsorolásakor a migráció a több mint tucatnyi potenciális veszélyforrás között még az utolsó előtti helyen szerepelt. Tavaly év végén már nem ez lett volna a helyzet” (DEÁK–GÁSPÁR–HÁNCSS–RÉVAI 2016, 5.).

ennek a jogsérelemnek nincs természetes sértettje – a sértett maga az állam –, negatív hatással van az adott ország, térség biztonságára (RITECZ 2013, 2016). Ugyanis az illegális határátlépés, illetve tartózkodás³⁵ éppen az államnak azt az ellenőrző, szűrőtevékenységét igyekszik elkerülni, amely az adott állam vagy közösség közrendjét és nemzetbiztonságát veszélyeztető személyek és tárgyak kiszűrésére irányul. Ami nem azt jelenti, hogy akik illegális módon lépték át az államhatárt, azok közül mindenki potenciálisan veszélyezteti a nemzet-, illetve közbiztonságot, de éppen az ellenőrizetlenség okán az ellenkezőjét sem lehet állítani. Az illegális, vagyis a jogszabályokat sértő módon való határátlépés, illetve tartózkodás szinte óhatatlanul kapcsolódik más törvénytörő cselekményekhez. Egyrészt az illegális határátlépést segítők, illetve embercsempészek segítik a legtöbb esetben ezt a tevékenységet, illetve emberkereskedelem is kapcsolódhat ehhez. Bár meg kell jegyezni, hogy kevésbé közismert, hogy az emberkereskedelem általában a határátkelőhelyen, legális határátlépés keretében valósul meg. Visszatérve az irreguláris migránsok biztonságra gyakorolt hatására el kell mondanunk, hogy gyakori vélelem, hogy elveszik mások munkáját. Ez tranzitországokban nem igazán jellemző, mivel az illegális migránsok, amint tehetik, továbbhaladnak a célország felé, és az utóbbi években egyre inkább nyilvánvalóvá vált, főleg az Európát érintő illegális migráció kapcsán, hogy az illegálisan útnak indulók nem a legszegényebb rétegekből³⁶ kerülnek ki, így a tranzitállamokban általában nem kényszerülnek munkavállalásra. Tehát a munkahelyeket nem kell félteni tőlük.

2. ábra

Külföldiek bűncselekményekben való „érintettségének” alakulása Magyarországon

Forrás: az ENyÜBS adatai alapján a szerző szerkesztése

³⁵ Adott esetben az államhatárt legálisan átlépő személy is válhat irreguláris migránssá, ha a tartózkodása válik jogsértővé.

³⁶ Az igazán szegényeknek nincs annyi pénzük, hogy Európáig eljussanak, legfeljebb valamelyik szomszédos országba.

Akkor mégis milyen veszélyt jelenthetnek? Nagyon leegyszerűsítve szinte semmilyen, mert a tranzitországon való minél gyorsabb átjutás a céljuk, amely a gyakorlatban néhány óra alatt megvalósulhat. Részben ezt jelzi az ábra is,³⁷ amely szerint hazánkban a külföldiek által elkövetett bűncselekmények száma csökkenő, még ha az elkövetők száma stagnál is, illetve örvendetes módon a külföldi sértettek száma is csökkenést mutat.³⁸ Ezzel együtt kisebb lopások, rongálások előfordulhatnak például a határátlépés térségében élelmet és fedett menedéket, megbúvási lehetőséget keresve. Ezenkívül, amikor többfajta nemzetiség vagy más törzshöz, vagy valláshoz, felekezethez tartozók együtt hajtják végre az illegális migrációs cselekményeket, akkor nemritkán egymás közötti konfliktusok is fellépnek, amelyek garázda jellegű cselekményeknek minősülnek. E cselekmények főleg abban az esetben képesek negatívan befolyásolni a honos polgárok szubjektív és objektív biztonságérzetét, ha az irreguláris migránsok nagyobb tömegben mozognak. Bár az utóbbi időben Magyarországon kialakult migránsellenes (GÖRBE 2015), illetve a migránsoktól való félelem légkörében adott esetben egy-két fő jelenléte is elégséges lehet a biztonságérzet megingásához.³⁹ Éppen ezen „kölsönhatások” eredményeképpen kialakuló idegenellenes hangulat adott esetekben atrocitásokhoz vezethet, ami nem minden esetben korlátozódik az irreguláris migránsokra, sok esetben a legális migránsokat vagy akár a turistákat is érintheti, vagy akár a már honosított állampolgárokat is.

Az irreguláris migránsok vonatkozásában még inkább jelentkezhet a fentebb már jelzett egészségügyi kockázat, mivel az útjuk során általában sem módjuk, sem szándékuk nincs arra, hogy orvoshoz forduljanak (érthetően kerülik valamennyi hivatalos szervvel vagy hatósággal való kapcsolatot). Így ha bármely korábbi vagy a vándorlás során szerzett betegségük kezeletlen marad, súlyosabbá válhat, szövődményeket eredményezhet, adott esetben a migrálásban részt vevő más személyeket vagy a vele érintkező más személyeket – akár civil szervezetek alkalmazottait, hatósági személyeket vagy „normál” polgárokat – is megfertőzhetnek. Ezt elősegítheti az is, hogy a migrálás során legtöbb esetben rendszertelenül, illetve nem megfelelően táplálkoznak, ki vannak téve az időjárás viszontagságainak, így immunrendszerük legyengül. Meg kell jegyezni, hogy az irreguláris migránsok zöme olyan *push* hatás (háború, népirtás, erőszak stb.) következményeként indul el, amely súlyos lelki, sok esetben pszichés problémákhoz vezethet. Erre nemritkán „rárakódnak” a migrálás közbeni események (kirabolják, embercsempész fogva tartja, meglopja, megerőszakolja, hatóságok megverik, éheznek, menekülnie kell stb.), amelyek együttesen akár súlyos pszichés betegségeket is eredményezhetnek. Ezek hatásai viszont általában már nem a tranzit-, hanem a célterületen jelennek meg.⁴⁰

³⁷ Megjegyzendő, hogy a magyar statisztikában az adatok nem különülnek el a külföldiek tartózkodási joga szerint.

³⁸ A legkedveltebb migrációs célországban, Németországban is egyértelműen csökkenést mutat a hosszú távú trend. Lásd a német bűnügyi statisztikákban – Bericht zur Polizeilichen Kriminalstatistik (PKS) – vagy Főrizs Sándor tanulmányaiban: FŐRIZS 2016, 2017, 2018.

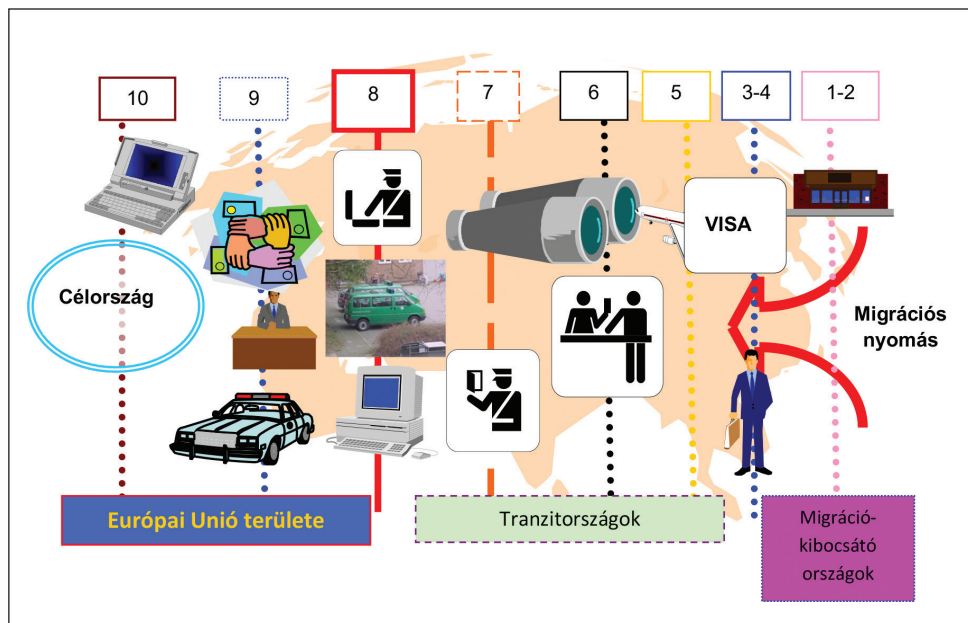
³⁹ Elérhető: <https://zoom.hu/hir/2017/11/12/perbalon-migransnak-neztek-az-onkenteskedo-egyetemistakat/> (A letöltés ideje: 2017. 12. 15.)

⁴⁰ A témában lásd bővebben RÉVAI–GÖRBE 2009.

3. A mobilitásból eredő biztonsági kockázatok kezelésének lehetősége

Mint láttuk, a globalizáció kapcsán mind a turizmus, mind a migráció vonatkozásában kockázatok merülhetnek fel. Ezen kockázatok megismerése, megelőzése, illetve az esetlegesen keletkezett károk enyhítése, vagyis a kockázatok kezelése nem egyszerű feladat, csak egy komplex rendszerben lehetséges. Ez a komplex rendszer lehet a SAS.

A Schengen Acquis Rendszer (SAS) nem más, mint az egyes tagállamok és a közösség kompetens hatóságainak és más érintett szervezeteknek egy olyan egységes szemléleten alapuló tevékenységi rendszere, amely a meglévő emberi erőforrások, eszközök és technológia, illetve ismeretek és tudás felhasználásával, az EU-s és a schengeni szabályok egységes és következetes alkalmazásával, a preventív intézkedések koordinált működtetésével, az irányítási és ellenőrzési feladatok összehangolt realizálásával a személyek, az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának magas szintű biztosítása mellett a tagállamok és polgárai, illetve a közösség területén tartózkodó valamennyi személy határbiztonsági szükségleteinek kielégítésére, valamint a hatékony migrációkezelésre irányul.

3. ábra

A SAS rendszer lépcsői vizuálisan

Forrás: a szerző szerkesztése

A SAS rendszer lépcsői (szűrői) szövegesen:

1. politikai, gazdasági és tájékoztató eszközök a migráció kezelésében;
2. vízumrendszer;
3. delegált okmányszakértő;
4. összekötő tisztviselők;

5. a szállítóvállalatok felelőssége;
6. a tranzitállamok határellenőrzési rendszere;
7. biztonságos harmadik országok;
8. a külső határok szigorú ellenőrzése;
9. kiegyenlítő intézkedések;
10. a belső határ térsége.

A felsorolt lépcsők (szűrők) egy komplex elméleti rendszert alkotnak, amelyben az egyes elemek (alrendszerek) kölcsönösen hatnak egymásra,⁴¹ és együtt egy összetett szűrőrendszert képeznek, így az egyes szűrőelemek hiánya vagy elégtelen működése a mögötte⁴² lévőkre pluszterheket hárít, illetve jelentős mértékben csökkenti az egész rendszer hatékonyságát, több elem egyidejű működési hiánya pedig a teljes rendszer eredménytelenségéhez is vezethet. Ha tehát azt szeretnénk, hogy a SAS kellő hatékonysággal funkcionáljon, akkor minden egyes alrendszerét megfelelően és közösségi szinten is összehangoltan kell működtetni. A migráció kezelésével foglalkozó szakemberek sikeres felkészítése is a rendszer hatékony működtetésének elengedhetetlen feltétele (KOVÁCS 2016).

Napjainkban a SAS részei közül a külső határok szigorú ellenőrzése közismert, amely magában foglalja többek között a határőrizetet – ahol a kor technikai és technológiai fejlettségéből adódó vívmányok alkalmazásával is biztosítani kell az államhatár rendjének védelmét (BALLA 2017) – és a határforgalom ellenőrzését is, amelynek során az úti okmányok eredetiségének és érvényességének vizsgálata (BALLA 2016b), valamint a megbízható személyazonosítás (BALLA 2016a) a biztonság garanciája.

A terjedelmi korlátok miatt nincs mód arra, hogy a rendszert⁴³ itt részletesen ismer-tessük. Mindenesetre az belátható, hogy e bonyolultnak tűnő, szerveken, országon belüli és nemzetközi⁴⁴ együttműködést is kívánó és a gyakorlatban döntő részben már működő rendszer képes lehet arra, hogy nemcsak az érintett országok, hanem a rajta keresztül vagy oda utazó turisták, migránsok és valamennyi polgár biztonságát ha nem is garantálja, de jelentős mértékben hozzájáruljon ahhoz. Továbbá elősegítheti, hogy a mobilitásból eredő kedvező lehetőségeket minél nagyobb mértékben ki lehessen használni (ZSIGOVITS 2014).

Felhasznált irodalom

Ács Gábor (2017): *6,4 milliósra fogy Magyarország lakossága az ENSZ szerint*. Elérhető: <http://hu.euronews.com/2017/07/11/64-milliosra-fogy-magyarorszag-lakossaga-az-ensz-szerint> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

BALLA József (2016a): A rendészeti célú személyazonosítás biometriája. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 3. sz. 4–19.

⁴¹ Az elvek és törvényszerűségek kifejtését lásd többek között: KOVÁCS 2001, 2017b.

⁴² Mert mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy a migráció mindig egyfajta folyamat, és így hatékonyan csak a folyamat jellemzőire tekintettel lehet kezelni.

⁴³ Lásd RITECZ–SALLAI 2016 SAS (Schengen Acquis System) című fejezetében.

⁴⁴ Intra-, Inter-, International Cooperation.

- BALLA József (2016b): Úti okmányok a XX. század elején és végén, avagy az úti okmányok 110 éve. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 2. sz. 30–44.
- BALLA József (2017): Határőrizeti intézkedések a migrációs válság kezelésére és megszüntetésére. In TÁLAS Péter szerk.: *Magyarország és a 2015-ös migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus. 83–100.
- BEREGNYEI József szerk. (2008): *Rendészettudományi szöszedet*. Budapest, MRTT.
- Bericht zur Polizeilichen Kriminalstatistik. Elérhető: www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/pks_node.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- DEÁK József – GÁSPÁR Szabolcs – HÁNCSS Tivadar – RÉVAI Róbert (2016): A migráció rendészeti és egészségügyi aspektusai napjainkban. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 9. sz. 5–15.
- EÖRY Vilma szerk. (2007): *Értelmező szótár*. Budapest, Tinta.
- FÓRISZ Sándor (2014a): Az idegenrendészet problémái 1947-ben. *Magyar Rendészet*, 14. évf. 4. sz. 53–64.
- FÓRISZ Sándor (2014b): Tragédia az államhatáron. *Hadtudomány*, 24. évf. 1. sz. 185–194.
- FÓRISZ Sándor (2015): Menekültügyi válsághelyzet 1947-ben. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 2. sz. 149–163.
- FÓRISZ Sándor (2016): Berlin 2014-es bűnügyi statisztikája. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 6. sz. 127–139.
- FÓRISZ Sándor (2017): A német szövetségi belügyminisztérium 2015. évi bűnügyi statisztikája. In BODA József – FELKAI László – PATYI András szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 177–188.
- FÓRISZ Sándor (2018): Németország 2016. évi rendőrségi bűnügyi statisztikája. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 219–232.
- GÖNCZÖL Katalin (1999): A közbiztonsághoz való jog az emberi jogok körében. In SÁNTHA Ferenc szerk.: *Bűnözés és bűnmegelőzés a válságéregiókban: a III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga*. Miskolc, Miskolci Egyetem. 10–22.
- GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2013): A migráció mint a magyar idegenrendészet XX. századi történetének sajátos területe. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *A modernkori magyar határrendészet százti éve*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat. 193–208.
- GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2015): Az idegenellenesség mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Migráció és rendészet*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat. 33–47.
- HAUTZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán (2014): *A migráció elmélete*. Budapest, NKE.
- HAUTZINGER Zoltán (2016): *Idegen a büntetőjogban*. Pécs, AndAnn Kft.
- KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston (é. n.): *A nemzetközi migráció jogi keretei*. Elérhető: http://publikon.hu/application/essay/455_1.pdf (A letöltés ideje: 2016. 07. 03.)
- KOVÁTS András (2014): Migrációs helyzetkép Magyarországon. In TARRÓSY István – GLIED Viktor – VÖRÖS Zoltán szerk.: *Migrációs tendenciák napjainkban*. Pécs, IDResearch Kft. – Publikon. 329–348.
- KOVÁCS Gábor (2001): A határőrségi csapaterő határrendészeti alkalmazásának szükségessége, elvei, módszerei és lehetőségei. *Határőrségi Tanulmányok*, 6. klsz. 3–115.
- KOVÁCS Gábor (2016): A Nemzeti Köszolgálati Egyetem alapképzésben végzett rendőrtisztekkel szemben támasztott követelmények változásai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII. Pécs, MHTT*. 263–268.
- KOVÁCS Gábor (2017a): A rendőrség vezetésirányítási rendszerének sajátosságai a migrációs válsághelyzet kezelése során. In TÁLAS Péter szerk.: *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus. 125–148.

- KOVÁCS Gábor (2017b): A határvadászszázadok alkalmazása a határőrség kötelékében a schengeni csatlakozást megelőzően és azt követően. In ISASZEGI János – PÓSÁN László – VESZPRÉMY László – BODA József szerk.: *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. Budapest, Zrínyi. 675–703.
- KUI László (2017): A tömeges méretű illegális migráció rendészeti kezelésének helyzete Magyarországon. *Magyar Rendészet*, 16. évf. 6. sz. 43–55.
- MASLOW, Abraham (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50, 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- RÉDEI Mária szerk. (2006): *Magyarországot érintő nemzetközi migráció*. Budapest, MK KBH.
- RÉVAI Róbert – GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2009): Egészség és migráció az Európai Unióban és Magyarországon. *Hadmérnök*, 4. évf. 2. sz. 166–171.
- RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- RITECZ György (2013): A migráció kockázatai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV*. Pécs, MHTT. 255–264.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- RITECZ György (2017): *A migráció a XXI. század kezdetén*. Saarbrücken, Globe Edit.
- TEKE András (2006): A „pull-push factor” biztonság alapú megközelítése. In *Magyarországot érintő nemzetközi migráció*. Felsőoktatási tankönyv. Budapest, MK Katonai Biztonsági Hivatal.
- The World Bank (é. n.): *International tourism, receipts*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UN (2017): *International Migration Report 2017*. United Nations, New York. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UN (é. n.): *Population Division*. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.shtml?2g2 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNHCR (2015): *Global Trends Forced Displacement in 2015*. Elérhető: www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNHCR (é. n.): Most common nationalities of Mediterranean sea and land arrivals. Elérhető: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Világ. Népeség. Elérhető: <http://nepesseg.population.city/world/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- ZSIGOVITS László (2014): Globalizációból fakadó rendészeti kihívások a korszerű információtechnológia tükrében. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV*. Pécs, MHTT. 61–66.
- ZSIGOVITS László (2017): A jövő rendőre. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX*. Pécs, MHTT. 79–84.